

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige Slovenske Matice za 1. 1895.

(Dalje.)

Zabavna knjižnica. IX. zv. Temni oblaki.
— Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi.
8ⁿ. Str. 143. — Cena 40 kr.

Odkar je rajnemu Levstiku padlo iz roke ostro pero, nismo več čitali tako rezkih in trdih ocen, kakor o letošnjem zabavnem berilu Slovenske Matice. Vsekako treba reči, da to ni dobro znamenje za naše leposlovje.

Četudi je pa jako prav, da pové ocenjevalec svojo misel krepko in jasno, vendar treba, da se ozira — ne toliko na splošne človeške, torej tudi pisateljske slabosti, kolikor — na stališče pisateljevo, na njegov namen, na njegovo posebnost, ki je več ali manj opravičena, ako je umetnostna in dosledna. Ocenjevalec bodi pravičen realistu in idealistu in vsakemu priznavaj njegove vrline. Sicer se je začela v najnovejšem času med nami nekaka pravda, ali je v pesništvu, posebej v povestnih delih, boljši realizem ali idealizem. Toda ta pravda je popolnoma nepotrebna; obe vrsti umetnih proizvodov sta opravičeni in živita že od nekdaj v pesništvu, pa tudi bodeta, ker izvirata iz različnih značajev pisateljev, kakor tudi posameznih dôb. (Morda izpregovorimo drugodi o tem, ako bo treba, obširneje.) Na tem nepristranskem stališču naj stoji ocenjevalec. Mislimo, da bi bile ocene o letošnjih pripovednih spisih Slov. Matice milejše, ako bi se bili ocenjevalci držali tega načela.

A rekli smo: ta soglasna nemilost in obsodba ocenjevalcev ni dobro znamenje za leposlovne letošnje proizvode; tudi ne namerjamo naravnost ugovarjati svojim tovarišem. Žal, le prerresnično je, da izvečine pogrešamo v spisih onega bistvenega dela, brez katerega ni pravih umotvorov, ki se mu pravi umetna oblika. Ta oblika pa ni samo jezik ali pisava ali način pripovedovanja, ampak je najprej celotni duh, ki oživlja izbrano snov. In za tega duha treba mišljenja, uma, volje, truda, stanovitosti, skrbnosti, pile, popravljanja, čiščenja, glajenja. Ali se pa hoté naši pisatelji, katerim radi priznavamo veliko sposobnost in nadarjenost, ukloniti temu jarmu? Kipar mora svoj kip vsestransko olikati; ni dovolj, da napravi samo nekaj štul, ki bi pomenjale glavo, roke in noge. In to skrbno likanje moramo zahtevati tudi od pisateljev.

Zaradi tega želimo iskreno, da bi naših pripovednikov ne ostrašile letošnje neugodne ocene, prosimo pa tudi nujno, naj se pač bolj trudijo za pravo umetnost. Idealist naj ne pozabi, da je podlaga vsakemu umotvoru živa istina in dejansko življenje, ne pa neverjetne in zračne izmišljotine;

realisti pa naj pomislijo, da umetnost ni gola priroda, čeprav izhaja tudi iz prirode; ni namreč iz same prirode, ampak še bolj iz uma, iz duha. Ko bi bila umetnost samo reprodukcija prirode, bile bi tudi živali umetnice prve vrste.

Zdelo se nam je potrebno toliko opomniti splošno, da lahko tem krajše presodimo posamezne proizvode.

„Temni oblaki“ res niso povest, da bi se ž njo ponašali pred svetom; najmanj nam je všeč to, da slučajnost ali sreča razvozla zapleteno dejanje: vendar smemo pohvaliti pisateljevo domoljubno vnemo, opisovanje notranjskega življenja in npravno podlago, na kateri sloni povest.

Nedavno smo opomnili, da je pri Dobravčevih povestih premalo razlike. Recimo, da bi bila vsaka zase tudi dokaj dobra; ker je pa druga drugi jednaka, izgine lahko pri čitatelju vse zanimanje za pisateljeve proizvode. Zlasti ima gospod pisatelj nekatere posebnosti, katere silijo pogostoma na dan. Kajpak; naj bi bili tudi demanti, a kar je preobilno, tega se kmalu prenamajemo. Zato mu svetujemo, naj piše čisto preprosto, a tudi čisto resnično, kadar opisuje življenje. Idealnega vzleta ne bomo pogrešali, ker ga je v pisatelju dovolj; resničnost in preprostost pa mu bodeta kazala trdno pot, po kateri se najhitreje pride do namena. — Toliko bodi dosti, da ne delamo krivice marljivemu pisatelju, ki deluje tako goreče na polju naše beletristike. Žal, nobena cesta ni tako gladka in čista, da ne bi se na njej našlo kaj blata ali kamenja za na hrbet nemilega popotnika.

Vrhovčev spis: „Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi“ spada med one dragocenosti, katerih je naš zgodovinar zbral že mnogo po naši malo znani zgodovini.

Ant. Knezova knjižnica, II. zvezek (stranij 210) nam podaje dve povesti in jeden življenjepis. „Gorski potoki. Povest Ivana Gorca.“ O tej povesti bi se dalo marsikaj reči, in zares se je tudi že reklo mnogo. Ostro so jo sodili na desni in levi; tudi mi je nečemo in ne moremo opravičevati, ker se nam zdi, da je pisatelj le preveč pozabil zahtev umetnostnih in npravnih: a vendar mislimo, da pisatelj namen ni bil slab, marveč dober, in da je treba celó najneumestnejše prizore soditi po načelih, ki so izraženi v uvodu: kot ironijo. A kar se tiče npravnosti, smo neizprosni ter pravimo: kar je kreposti nasprotno, kar je pohujšljivo, to je veliko zlo povsodi, največje pa v lepem slovstvu. Nikar se ne šalite iz kreposti! Pisatelj ima lepe darove, a naj jih nikar ne porabi za to, da iztakne ves gnoj in vse smeti v „Krvavi dolini“, marveč naj išče tudi kaj boljšega v življenju, izvestno najde tudi mnogo dobrega, in za

tisto naj on kot „vzglede značajnega moža“ navduši „nezrele mladeniče“, ki so vsekako velika večina med bralci slovenskih leposlovnih knjig.

„Planinska idila“ Pavline Pajkove je povsem podobna pisateljičinim drugim povestim.

„Matija Valjavec.“ Spisal Fr. Levec. Z Valjavčevu podoba. To je prijeten „donesek“ k naši novejši književni in društveni zgodovini. Morda bi vsak življenjepisec ne bil porabil na ta način izvernih Valjavčevih podatkov: no, za zgodovinarja in dušeslovca so pa prav ti podatki mnogo vredni.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1895.

(Dalje.)

Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svežak 176—178. Bez nade. Pripoviest iz mostarskoga života. Napisali Osman-Aziž. Ciena 75 novč. Stranij 262. — V tej knjigi izkušata pisatelja v obliki povesti pokazati čitatelju, kak utisek je napravila okupacija avstrijska bošnjaške dežele — oziroma v Mostaru samem — na ondašnje prebivalce. Kakor v javnem življenju, tako je prihod avstrijske vojske tudi v zasebnem življenju učinil silen preobrat. Nekaterim se je zdel dogodek v srečo, drugi zopet so ga gledali le po strani. Zdelo se jim je, da se mora ukončati vse, kar je bilo do sedaj dobro, da se razruši islamska vera, ugonobi družbinsko življenje. Ti so bili nezaupni ter postali brezskrbni, nedelavni in izgubili voljo sploh, česa poprijeti se: češ, saj bo tako Švaba predru-gačil vse in se zase okoristil. In takega človeka kaže pripoved v Alagi. Poprej imovit in češčen mož se ne more spoprijazniti z mislijo na ptujce. V vsakem, ki jih količaj zagovarja, vidi odpadnika od vere. Vedno misli, da poproda vse in se izseli na Turško. Ali čas hiti naprej — on opusti vsako delo. Ne obdeluje polja in vinograda —, poseda po kavarnah in javnih krajih, da se pogovarja, kaj bo in kako bo. Ne pazi niti na otroke, s kratka: za nobeno reč mu ni skrbi. In tako propada njegovo blagostanje, sin Mehmed Alija hodi v slabe družbe in postane navaden pijanec, ukonča srečo hčere, Gjulse, da ne pusti poročiti se s Hilmom, blagim mladeničem, zato, ker je oblekel ozke hlače itd. Žalosti oboli žena in umrje, mlajši brat Gjulsin se ponesreči v Neretvi — vtone; starejšega zapró za 13 let kot ubijalca. Očetu prodadó do zadnjega vse in Gjulsa skrbi nekaj časa zanj, dokler tudi oče ne obnemore in umre. Ostane brez vsega dvajsetletna vdova, brez nade.

Pisana je povest živo. Slike in prizori krasni — no! tu in tam se mi zdi vendar včasih preveč — kaj bi rekel: plastično in bi se lahko mladi glavi domišljija le preveč vzbujala, kadar opisuje

n. pr. Gjulso ali ono „natakarico“. Sicer so značaji dobro pogojeni in nehoté moraš sočustvovati z Gjulso, pomilovati Alagijino, odvrtačevati se od izpri-jenega Mehmeda Alije, spoštovati Hilma in očeta njegovega, Omerefendijo. Jezik — da! navaditi se ga mora! Kako bolj težaven je pač, kakor v „Sla-venski knjižici“! Seveda ga otežuje še bolj toliko turških in dijalektnih besedij, za katere je dodan h koncu „tumač“ in jih ni nič manj nego 115. Pa je še drugih več, katerih niti v Veseličevem ilirsko-nemškem „rečniku“ nisem mogel najti. Vse prav: ali za zabavno knjižnico se mi zdi malo premalo zabavno. M. B.

August Harambašić: Izabrane pjesme. Strani 239. Cena 75 kr. — Glavni predmet zbirki je lju-bezen in domovina, katero pesnik iskreno ljubi, za katero hoče krepko delovati in trpeti, za katero želi žrtvovati srečo in življenje.

Za svoj narod borit ću se viekom,

Makar ranjen tisuć puta moro

Putem stati, pasti i umrieti;

Jer da može tisuću života

Izteći mi iz milijun žila:

To bi možda tisuću žrtava,

Ali samo jedna dužnost bila —

pravi lepo v pesmi „Dužnost“. Neko turobno čustvo preveva skoro vse pesmi: žalost za umrlo drago in za nesrečno hrvaško zemljo polni pesni-kovo srce; a on zaupa v bodočnost svojega na-roda; na mnogih mestih nam izraža udanost v božjo voljo, zaupanje, da Bog pomore bednemu njegovemu rodu.

Pesnik se često, dejali bi, prečesto izgubi v abstraktnost, kjer pa izkuša svoje ideje prikazovati pod mnogimi prispodobami in primerami, med katerimi so nekatere krasne in izvirne, včasih pa tudi nesrečno izbrane. Pa tudi najboljše stvari se človek nasiti, ako se mu vedno in vedno ponuja, kakor tukaj primere zlasti v prvih pesmih te zbirke.

Kjer pa se je spustil (ali povspel) pesnik do preprostosti, tam je dosegel gotovo največje uspehe. Kdor se hoče o tem preveriti, čitaj krasni venec pesmij „Srca jadi“, katere lahko imenujemo biser zbirke. Kako preprosto, kako narodno, brez rim — a vendar kako nežno, kako globoko čuteče! Kdor se hoče prepričati, kako sta v pesnikovi duši spojena dva ideala, ljubav do deve in domovine, čitaj „Ružmarinke“ in „Samrtnice“. V „Popievkah“ po narodnih motivih zloženih, kakor pravi pesnik, se ni mogel tako prilagoditi narodnemu duhu kakor v zgoraj imenovanih pesmih. „Novim pjesmam“ nedostaje prave svežosti in krepkosti. Z lirsko-epsko pesmijo „Na oazi“ (Iz povečega cikla: „Iztočnih pjesama“) je uvêdel opojno orijentalisko poezijo v hrvaško slovstvo. G.